

Andrej Ivanuša

MOJA PRVA IRENA

V življenju sem poznal mnogo Iren. Vse so pomembno vplivale na moje življenje. Zaljubljen sem bil v vse, a nikoli z nobeno nisem spal. To je zgodba o moji prvi Ireni.

TRMAST BALKON

Žalostno sem zrl na balkon nad nami. Za ograjo je pravkar izginila nasmejana glava Irene. Z njo so izginile tudi štrleče pšenične kitke in pegasto lice. Saj bi ostal tako še nekaj časa, a me je začel boleti vrat, ki sem ga zvijal, da bi bolje videl na gornji balkon. Potem sem stopil s kovinske prečke na ograji in sklonil glavo. Napeto sem razmišljal.

Nisem razumel zakaj se Irena ne more več igrati z mano. Doslej sva se vedno lahko igrala, ko sem se spomnil in kadarkoli. Ampak, odkar je bila v tretjem razredu, se ni več veliko igrala z menoj. Sam sem bil šele v prvem razredu. Ker sem znal brati še preden sem šel v šolo, mi je bilo včasih v razredu dolgčas. Doma se nisem dosti učil, saj sem si vse hitro zapomnil že, ko sem snov slišal. Tako sem imel veliko časa za igranje.

Stopil sem z balkona v kuhinjo, kjer je bila mama.

»Zakaj se Irena ne more igrati z menoj?« sem vprašal. Mama je prenehala s pomivanjem posode. Svetlo me je pogledala in odvrnila:

»Irena se mora učiti!«

»Zakaj pa?« Mama je dvignila obrvi:

»Saj se ti tudi učiš!«

»To že,« sem se strinjal. »Ampak jaz se nikoli toliko ne učim!«

»Seveda ne, saj si šele v prvem razredu. Irena pa je v tretjem, kjer se učijo veliko več kot v prvem,« je pojasnila mama. Odgovor mi ni bil preveč všeč. Zato sem se zasukal na peti in spet stopil na balkon. Mami sem že verjel, saj je bila učiteljica na osnovni šoli.

Ozrl sem se spet na gornji balkon. Upal sem, da se je Irena medtem že naučila snov, ki jo je toliko v tretjem razredu. A balkon je bil trmasto prazen. Tako je potem trmoglavil ves popoldan.

Tudi mojega najboljšega prijatelja Antuna, ki so ga vsi klicali Tonček, ni bilo na spregled. Slišal sem gruljenje golobov pod napuščem lesene garaže in vrabce, ki so se v tlakovanem kotu dvorišča spreletavali in brskali za drobtinicami med peskom, ki ga je veter nanesel tja. Antun je bil tudi njegov oče, vendar so ga vsi odrasli nagovarjali s »tovariš hišnik«, »hišnik« in včasih še »Anton«. Šele mnogo kasneje sem razumel, da je prišel iz Medžimurja na Hrvaškem in da je zato imel zame tako smešno ime Antun.

Tudi Irena je bila moja najboljša prijateljica. Ker pa je bil punca, je bila zame drugačna. Nekatere sošolke so bile simpatične, a do Irene sem čutil nekaj več, pa čeprav je bila skoraj dve leti starejša od mene. Če bi me vprašali takrat, kaj je to, bi ne znal odgovoriti. Rekel bi:

»Ker se je prijetno igrati z njo ...,« ali »ker se zna pogovarjati kot fantje ...,« ali »ker se ne cmeri kot druge punce ...« Morda bi pa na koncu ostal le pri:

»Ker ...!« Všeč mi je bila, ker me je kljub temu, da sem bil mlajši od nje, obravnavala kot sebi enakega. Všeč so mi bili tudi njeni pšenični lasje. Rumeno rdeče je vedno nosila spletene v dve trdi kitki. Ker je imela še pege na obrazu, je bila videti skoraj kot Pika Nogavička. Njena mama jo je klicala:

»Moja Pikica!« in zaradi vsega tega je bila velikokrat deležna otroškega nagajanja. Vendar je znano, da je Pika Nogavička najmočnejše deklica na svetu, zato ji to ni šlo do živega. Vsaj tako je pokazala. A sam sem kmalu spoznal, da jo zbadljivke kljub vsemu prizadenejo.

Stara meščanska hiša v kateri smo živeli, je bila zgrajena leta 1898. Postavljena je na vogalu dveh manj prometnih ulic. Daljše krilo je ob ulici, ki teče ob mestnem parku. Krajše krilo zaključuje ulico v kateri je osnovna šola. Fasada je še danes pobarvana s temno rjavo barvo. Na robu napušča stojijo kipci angelčkov. Ti so obe svetovni vojni preživeli nepoškodovani. Tudi socialistična oblast jih ni dala odstraniti. Mogoče zato, ker bi bil poseg predrag. Ali pa le preprosto zato, ker so bili tako visoko nad pogledi ljudi, ki so hiteli po pločniku, da jih večinoma sploh niso opazili.

Do danes se ni nič spremenila. Skozi velika vrata prideš v velik prehodni in obokani hodnik. Vrata so sestavljena iz dveh velikih kril. V desno vratno krilo so vstavljena manjša vrata. Ta so bila vedno odklenjena. Večino časa so stanovalci hodili skozi nje. Velika vrata so odpirali samo ob dostavi blaga ali ob selitvah. Zame so bila manjša vrata v tistem času zelo težka. Če sem jih hotel odpreti, sem se moral z vso težo nasloniti nanje.

Tudi vrata na dvorišni strani so podobno narejena, le tako težka niso. Ko sem stanoval tam, so bile v gornjo tretjino vrat v lesene okvirje vstavljene kvadratne šipe. Zastekljena so bila z različnimi vrstami stekla. Nekatere šipe so bile originalne, stare več kot sto let. Bile so debele in s cvetličnimi vzorci. Steklo iz katerega so bile narejene, je bilo motno, polno zračnih mehurčkov. Druge so bile iz žičnatega, neprosojnega stekla. Med njimi je bila tudi popolnoma navadna šipa, tanka in celo malce neravna. Da bi ne padla iz preširokega utora okvirja, je bila vstavljen dodatna lesena zagozda. A ker je bila na spodnjem robu vrat, sem lahko pokukal skozi njo, če sem stopil na prste.

Iz hodnika je na levo speljano stopnišče. Na desni so vrata, ki vodijo v pritlično stanovanje. To se razprostira po vsem stavbnem krilu in večina njegovih oken gleda na ulico in čez cesto v mestni park. V njem smo stanovali moja

mama, oči, sestra, babica in dedek, stara mati in jaz. Stari mati je bila babičina mama, torej moja prababica. Skupaj nas je bilo sedem v treh sobah.

Glavni hodnik v hiši vodi iz ulice na dvorišče. Dvorišče je ločeno od sosednjih z visokim in čvrstim zidom. Na vrhu zidu je bila nekoč majhna strešica iz dveh vrst opečnih bobrovcev. Na desni strani dvorišča sta bili v tistem času, ko smo tam stanovali, dve leseni garaži. Na levem delu je bilo odlagališče pepela. Kamniti zidec je ločeval prostor za odlaganje pepela od dvorišča. Pokrit je bil z velikimi litoželeznimi pokrovi.

Več kot polovico dvorišča še danes zaseda posebna stavba za hišnika in njegovo družino. V njej je majhno stanovanje in pomožni prostori z velikimi kamnitimi kadmi. Pred obema svetovnjima vojnama je predvsem nemška meščanska gospoda, ki je živela v stavbi, nosila posteljno perilo hišnikovi ženi. Ta je v velikih kamnitih kadeh na roko prala rjuhe, prekrivke in vzglavnike. Sušila jih je v sušilnici. Potem jih je poravnala in zlikala z litoželeznim likalnikom. Vse potrebne naprave so bile v času mojega otroštva še vedno v pomožnih prostorih in kot otroku so se mi zdele nenavadne in zanimive. Po vojni so hišo nacionalizirali in v njej naselili nove stanovalce. Tako sta dobila dekret o dodelitvi stanovanja babica, ki je bila partizanka in prejemnica partizanske spomenice, in dedek, ki je bil železničar.

Naše stanovanje je dvignjeno nad nivo ulice. Ko stopiš skozi vhodna vrata s hodnika, se vzpneš po štirinajstih kamnitih stopnicah na notranji hodnik. Na levo je kuhinja. Iz kuhinje prideš na balkon, ki je na dvoriščni strani. Zame je bil ta balkon najljubša igralnica. Ograja je sestavljena iz navpično gosto postavljenih železnih palic. Te se opirajo na spodnjo vodoravno palico, ki je za ped odmaknjena od tal. Na gornji strani je zaključna vodoravna palica z leseno polkrožno zaščito. Le tik ob zidu je zadnja palica toliko odmaknjena, da sem mogel, suhec, kot sem bil, zlesti skozi. Balkon podpira močna, poševno postavljena litoželezna traverza. Med njo in balkonsko ploščo je vstavljen še litoželezni obroč. Ta je postavljen tako, da sem ga lahko uporabil kot lestev in se po njem spustil na dvorišče.

Pod balkonom je lesena loputa. Če jo odpreš, je za njo poševna betonska drča, ki vodi v klet. Po njej so spuščali premog, drva in drugo za to polovico kleti. Velikokrat smo se dričali po njej v strašljivo temo, se lovili po kleti in spet pritekli iz nje skozi glavna vrata na dnu glavnega stopnišča.

LETO NESREČ

Moj najzgodnejši spomin sega v čas novega leta, ko sem bil star okrog dve leti in pol. V dnevni sobi je v kotu ob oknu stala velika pisalna miza in na njej sta oče in dedek postavila novoletno jelko. Takrat še ni bilo električnih utripajočih lučk, zato sta nanjo pritrdila majhna držala za tanke in kratke sveče. Ko je bil

svečani večer, sta prižgala sveče in pocingljala z zvončkom. Potem sva smela s sestro v sobo, kjer so čakala darila za vse člane družine, ki jih je prinesel dedek Mraz.

A tisto leto je bilo nekaj narobe. Ravno smo prihajali v sobo, ko se je nagnila ena od sveč in zažgala okensko zaveso. Mene in mojo sestro so položili na kavč in nama zabičali naj bova pri miru. Odrasli pa so gasili ogenj. Sam se vsega direndaja ne spomnim. V spominu so mi ostale le iskre, ki jih vroč zrak gnal pod strop. Na vogalu so se obrnile in polzele še naprej nekaj časa po stropu. Ugasnile so nekje sredi sobe in kot pepel padale na tla. To mi je bilo zelo všeč in z zanimanjem sem opazoval iskrice, ki so divje zaplesale navzgor do stropa, po njem poplesavale nekaj trenutkov in utrnile.

Očitno je bilo tisto leto nekaj posebnega, saj me je potem poleti povozil še kolesar. Z mamom in s sestro smo bili v parku. Počasi smo se vračali domov. Prečkati bi morali samo še ulico in narediti nekaj korakov po pločniku. Takrat sem zagledal babico, ki se je vračala iz službe domov. Hodila je po pločniku na drugi strani ulice.

»Babi!« sem zaklical in kar stekel.

»Ne, Andrej, ne!« je zaklicala mama za menoj. A ustaviti me ni mogla. Potem me je nekaj zadelo. Mislim, da sem za nekaj trenutkov tudi izgubil zavest. Ko sem se zavedel, sem ugotovil, da ležim in da kolesar z eno nogo stoji na cesti. Njegova noga se mi je zdela zelo velika, saj je bila blizu moje glave. Sedel je na kolesu in zaskrbljeno zrl čez levo ramo navzdol. Njegova glava je bila nekje visoko zgoraj na modrem nebu in vse je imelo belo auro in zvok je bil pritajen.

Potem se samo spomnim, da sem sedel na kuhinjski mizi in jokal. Z mene so slačili oblačila in me celega pregledovali, kje imam podplutbe in odrgrnine. Rane so mazali z jodom, kar je zelo peklo. To je bil vzrok za moj jok. A prehudo si nisem upal tuliti, ker sem vedel, da sem ga polomil, saj mi je mama tolikokrat zabičala, da naj pazim, ko grem čez ulico. Sicer se je vse dobro končalo. Le od takrat sem zelo previden, ko hodim čez cesto.

Ne spomnim se, koliko sem bil star, ko si je babica Martina zlomila kolk na gladko zloščenem linoleju v mestni knjižnici. Babica je bila zelo stroga in natančna ravnateljica mestne knjižnice. Knjige so morale biti skrbno in lepo zložene. Ko jih bralec vrnil, so jih knjižničarke morale takoj pospraviti. V knjižnici je morala biti tišina in vse se je moralo bleščati. Še posebej pa nov pod iz linoleja.

»A veste, koliko sredstev smo dali za nova tla?« je govorila. »Torej mora ta linolej dolgo vzdržati. Dolgo bo vzdržal le, če bo čist in dobro vzdrževan.« Kar predstavljam si, kako so čistilke zavijale oči in vzdihovale, ko so bleščeče loščile

nov linolej. In prav na tem brezhibno zloščenenem linoleju ji je zdrsnilo in si je zlomila kolk.

Operacija je le delno uspela in od takrat se je babica vedno opirala na bolniško opornico. Bila je tudi v zdravilišču, kamor smo jo hodili obiskovati kar nekaj časa. In seveda, bolniško se je upokojila.

Spomin na babico se povezuje še s ... kokošnjimi jajci! Mnogo živil smo pri nas kupili neposredno od kmetic. Nedaleč, blizu železniške postaje, je še danes manjša pokrita živilska tržnica. Tam se je babica dogovorila s kmeticami, da so ji mleko, skuto in smetano ter jajca prinesle kar na dom. No, z jajci je bil pravi križ. Kupila jih je enkrat ali dvakrat na mesec, ampak takrat vsaj po 50 kosov skupaj. In vsako jajce je posebej presvetlila z lučjo.

»Kaj pa dela babica?« sem vprašal mamo. Mama se je muzala in mi rekla:

»Gleda, če je v jajcu klopotec.«

»Klopotec?«

»Ja! Če je v jajcu še nedorasel piščanček, je jajce pokvarjeno ali kot rečemo klopotec,« je po učiteljsko pojasnila mama.

»Kako pa to vidi?« me je zanimalo.

»Če je jajce v redu, sveti luč skozi jajce. Če pa ni, je motno in svetloba ne pride skozi.«

»Mhm!« sem pokimal in premišljeval o piščančku v jajcu.

»Zakaj pa je v piščanček v jajcu?« je sledilo moje naslednje vprašanje. Tako sem še mimogrede izvedel, zakaj sta na svetu dva spola in kako nastane piščanček.

Babica je nato skrbno pregledana jajca zaklenila v kredenco v kuhinji. Skrbno je bedela, kdaj in kdo potrebuje jajca za kuho. Mama je tako navadno vzela vedno več jajc, kot jih je potrebovala za kosilo ali za pripravo peciva. Zmaknjena jajca so potem pristala pripravljena na oko v želodcu mojega očeta, ko se je pozno zvečer lačen vračal iz predavanj. Tudi on je bil učitelj in je včasih še dodatno učil na večerni šoli.

PIONIRSKA ZAobljuba

»Stoj pri miru, da ti lahko zapnem gumbe!« je odločno rekla mama. Malo me je cuknila za roke, da sem se umiril.

»Ta gumb me tišči!« sem rekel in pokazal gumb takoj pod ovratnikom.

»Pa ga bova odpela!« je mirno rekla mama. »Saj ga bova skrila s pionirsko rutico.«

Segel sem pod brado in si gumb odpel. Takoj sem se počutil boljše. Zdaj me nova bela srajca ni več davila. A še naprej sem leseno stal in čakal, da mi je

mama zapela vse gumbе. Potem sem si sam zatlačil srajco za črne, sveže oprane hlače, zlikane na črto.

»Mi daš rutico!« je prosila mama mojo mlajšo sestro, ki je stala zraven in gledala, kako se napravljам v pionirsko uniformo. Tudi ona si je želela, da bi bila pionirka. S prsti je štela, koliko let mora preteči, da bo tudi sama dobila rdečo rutico. Vedno sta ji ostala dva prsta.

Sestra je z mize pobrala rutico in sponko in ju dala mami. Mama je ovila rdečo trikotno rutico okrog mojega vratu in spretno pretaknila njene konce skozi levi in desni obroček zanke. Potem je vse skupaj poravnala.

»Prav lep si!« je rekla.

»Ja, ampak okrog vratu me še vedno tišči!« sem protestiral. Popolnoma neupravičeno, a te nove, bele srajce nisem maral, ker je imela tako trd ovratnik.

»Saj ni tako hudo, odpela sva gumb, se boš že navadil,« je pomirjajoče rekla mama.

»Kdaj pa bom jaz pionirka?« je vprašala sestra. Isto vprašanje je postavila že neštetokrat in mama ji je vedno enako potrpežljivo odgovorila.

»O tem sva že govorili,« je rekla. »Ko boš v prvem razredu, torej čez dve leti.«

»Kdaj bo čez dve leti?«

»Zdaj je jesen, potem bo zima in novo leto. Potem bo pomlad, pa poletje, ko gremo na morje. Pa še ena jesen in še eno novo leto in še enkrat gremo na morje in...« je govorila mama.

»Uh, to je še dolgo!« jo je prekinila sestra.

»Hitreje bo minilo, kot si misliš,« jo je potolažila mama. Potem je nadaljevala, da jo zamoti:

»No, tudi ti si že lepo oblečena. Zdaj se moram urediti še sama in lahko gremo.« Očeta ni bilo, ker je bil sam organizator proslave ob dnevu republike na svoji osnovni šoli. Mama je tudi delala na isti šoli, a si je tokrat izprosila izostanek.

Držala sva mamo za roko, vsak na svoji strani. A pred šolo sem roko izpustil, ker sem hotel pokazati, da sem velik in samostojen. Ker bom danes postal pionir. Pomešal sem se med sošolce, ki so bili tako kot sam oblečeni v bele srajce in v temne hlače, dekleta pa še v temna krila. Vsak od nas je imel rdečo pionirsko rutico okrog vratu in modro pionirsko titovko na glavi. Uh, kako pomembni smo se počutili ta dan.

S pogledom sem iskal Ireno, če me kje vidi. A v množici učencev na šolskem dvorišču je nisem zagledal.

Šola se je pričela septembra in vsi smo komaj čakali, da bo november in dan republike in bomo sprejeti med pionirje. Še posebej zato, ker so nas starejši dražili s:

»Čiček – prviček!« Zdaj pa nas ne bodo mogli več, ker bomo postali pionirji. Proslavo smo poslušali z enim ušesom in se dregali:

»Zdaj pa bo. Še malo!« In končno se je zgodilo. Dali smo zaprisego. Predsednik pionirske skupnosti, nekdo iz osmega razreda je na glas bral in smo po odsekih ponavljali za njim:

»Pred pionirsko zastavo obljubljam,... da se bom marljivo in vztrajno učil.... S svojim znanjem in pridnostjo želim... zdaj in ko odrastem.... koristiti naši socialistični domovini Jugoslaviji... in vsem njenim delavnim ljudem.... Obljubljam,... da bom zvest tovariš in dober človek.... Vse moje delo in ravnanje naj pokažeta..., da sem vreden otrok svojega ljudstva... in vreden član velike družine narodov..., ki hočejo po poti napredka, pravice in miru.«

Mnogim se je pri težki besedi socialistični malo zapletlo, a smo na splošno kar dobro zvozili. Saj smo se zaprisego učili že nekaj dni prej in natančno so nam razložili, kako bo vse potekalo. Potem smo prejeli pionirske značke, ki smo jih zapičili na prednjo stran kap. Pionirska rutica in kapa sta se izgubili v času in prostoru, značko pa še vedno hranim v eni od škatel svojih spominkov.

Po končani proslavi je sledil banket, pripravljen samo za nas na novo pečene pionirje. Tovarišice in tovariši učitelji so nas skupaj s kuharskim osebjem postregli. Grebene smo imeli velike kot petelini. Sedaj smo pionirji in nihče več nas ne more klicati »čiček-prviček«, smo si kimali.

Naslednji dan smo po televiziji poslušali govor tovariša Tita, predsednika Jugoslavije. Televizor je bil nov, saj smo ga kupili šele pred kakšnim mesecem dni. Seveda, bil je črno-bel, saj takrat še ni bilo mogoče kupiti barvnega televizorja, saj še niti izumljen ni bil. Prvikrat sem gledal televizijo, ko sem bil star šest let na enem izmed obiskov pri nekem našem znancu.

Predsednika Tita sem razumel le napol. Ker smo bili večkrat na morju, mi hrvaščina ni več povzročala težav. A besede kot so »bratstvo i jedinstvo«, »... kao zenicu oka svog«, »vanjski neprijatelj« in druge, ki jih je Tito, največji sin jugoslovanskih narodov, govoril, so bile zame preveč nerazumljive. Raje sem se šel igrat.

VETER PIHA - GOR

Pogosto so na naše dvorišče zavili Cigani. Takrat jim še nihče ni rekel Romi, to je prišlo veliko let kasneje. Posebej jeseni so pogosto hodili. Prišla sta navadno oče in sin; črnolasa, ogljenih oči, drobna in v ponošenih oblačilih. Oče je imel z vrvico povezano veliko gozdarsko žago obešeno na hrbtu. Za pasom sta nosila sekirici. Postavila sta se sredi dvorišča in pričela na glas klicati:

»Sekanje drv, spravilo premoga v klet. Kdo rabi?«

Vedno se je našel kdo, ki je potreboval takšno uslugo. Največkrat so se ljudje že v naprej dogovorili z njimi tudi za druga občasna, predvsem težka fizična dela. Razžagali so drva z veliko žago in jih potem cepili s sekirami na polena. Drva smo

v hiši uporabljali za ogrevanje in kuhanje. Poleg tega so pomagali spravljati premog v klet. Pomagali so tudi pri selitvah in drugih delih.

Žaganje drv je bilo zelo zanimivo. Stal sem na balkonu in ju opazoval. Žaga je švistela in izpod njenih zob se je sipala drobna žagovina. Najprej sta pripeljane hlode razžagala na krajše čoke. Zlagala sta jih ob zidu. Potem sta skrbno pometla žagovino v lesen zaboj. Žagovino je hišnik Antun pozimi uporabil skupaj z odpadnim pepelom za posipanje poledenelih pločnikov in dvorišča.

Kasneje sta čoke postavila na tnalno, ki ga je prinesel hišnik iz hišniške stavbe. Oče je z vajenim zamahom visoko nad glavo zavihtel sekuro in jo spustil na čok. Pod silo udarca se je ta razklal na polovico in padel s tnalno na tla. Sin mu je eno polovico znova postavil nazaj na tnalno. Sedaj je oče polovičko razklal na dve četrtini in še na manjše dele. Tako sta v dveh ali treh dneh preklala vse čoke in naredila polena, ki jih je bilo mogoče nalagati skozi vratca peči na kurišče.

Otroci se jima nismo smeli približati, saj so letele trske na vse strani. Odrasli so se tudi bali, da bi po nesreči lahko odskočila kakšna sekira in bi koga poškodovalo. Tako smo ju nekaj časa opazovali od daleč. Še danes, ko zaprem oči, zagledam ta prizor in nos se mi napolni s čudovitim vonjem žaganega lesa.

Zadnjo jesen, ki sem jo preživel v hiši ob mestnem parku, sta Cigana prisopihala na naše dvorišče z norim vozilom. Glasen motor je gnal odprt štirikolesnik, na katerem se je bohotila motorna žaga. Ko sta se ustavila, sta preklopila pogonsko gred s prednjega para koles vozila na lesno krožno žago. Po domače se ji je reklo cirkularka. Sedaj je isti motor, ki je počasi gnal vozilo, poganjal krožni list žage. Oče in sin sta nalagala na delovno ploskev hlode in jih tiščala čez list. Neznosno je zacvililo in v nekaj trenutkih je žaga prežagala hlod. A tokrat ni bilo vonja po žaganju, temveč vonj po nafti. Ker se je les upiral žagi, je moral pogonski motor iztisniti več moči, porabil je več goriva in iz izpuha se je še bolj kadilo. Kmalu je bilo vse dvorišče popolnoma zakajeno. Toda vsi hlodi so bili v eni uri prežagani.

Ko sta končala z žaganjem hlodov, sta se pripravljala, da bi pričela žagati čoke na polena. A iz drugega nadstropja nad nami se je zaslišal prediren glas gospe Pediček:

»Joj, moje perilo! Kaj sta mi naredila?«

Cigana sta se radovedno ozrla navzgor, kaj se dogaja. A gospa Pediček je še bolj divje kričala:

»Moje perilo! Polno je saj! Vse je sivo! Joj, moje perilo!« Oče je ugasnil cirkularko in vprašal:

»Jel, gospa! Kaj je narobe?«

»Kaj je narobe? Hudič, presneti, še vprašaš! Vse perilo sta mi zamazala s tem cvilečim strojem. Zakadila sta dvorišče, zdaj pa so vse saje na mojih rjuhah!«

»Pa nisem jast kriv, če veter piha gor!« je rekel oče.

»Veter piha gor!« je zavreščala gospa Pediček. Danes si predstavljam, kako je morala zaripniti v obraz. A takrat sem samo z zanimanjem poslušal, kaj se bo zgodilo. Nekaj časa je očitno lovila sapo in potem je spet kričala:

»Ti bom že dala! Veter piha gor! Ven! Zginita z dvorišča s to škripajočo pošastjo. Ven! Vse perilo sta mi zamazala s sajami. Pa še to neznosno cviljenje. Tega ne bom poslušala, sta razumela, ne bom poslušala!«

Med tem je prišel na dvorišče hišnik. A tudi balkoni so se napolnili z radovednimi stanovalci.

»Gospa!« je rekel Cigan. »Pa jast moram drva razžagati, pa kak' bom drugače?«

»Ne vem,« je rekla. »Tega cviljenja ne morem več poslušati. Pa še moje rjuhe! Kako naj spravim saje iz njih?«

»Gospa!« je spet rekel Cigan. »Nisem vam jast strokovnjak za to. Na meni je, da žagam drva. A s cirkularom gre hitreje. On se pač kadi, tako je naret!«

Z balkona se ni nič več slišalo. Trenutek kasneje so se treskoma zaprla balkonska vrata. Cigana sta zmignila z rameni. Hišnik Antun je rekel:

»Se grem pogovorit z gospo Pediček! Vidva pa nadaljujta z žaganjem!«

Vsekakor sta čez dobro uro končala in odpeljala stroj z dvorišča. Tako sta v dveh ali treh urah naredila tisto, kar sta prej z žago in sekiro porabila tri in več dni. Le naša ušesa so malo bolj trpela in perilo je gospa Pediček morala oprati še enkrat.

EN, DVA, TRI ZA MENE!

»En, dva, tri. Kdor se ni skrtil, sam si je kriv,« je zaklical Tonček. Odlepil je obraz od zidu in se srepo zazrl naokrog po dvorišču. A nas ni bilo nikjer več. Jasno, saj smo se mu morali kar najbolje skriti. To je bila najboljša igra, ki smo se jo lahko igrali med prvimi šolskimi letnimi počitnicami.

Tonček se je začel z mačjimi koraki premikati po dvorišču. Bil je smešen in komaj sem zadrževal smeh, ko sem ga opazoval izza garaže. Ko se je priplazil na drugo stran dvorišča, sem stekel do zidu, kjer je Tonček prej mižal in trikrat plosko udaril z dlanjo po zidu. Pri tem sem zaklical:

»En, dva, tri, za meeeneee!« Oba e-ja sem zategnil na dolgo in kar najbolj glasno, kar sem mogel. V tej rundi skrivanja sem bil rešen. Tonček je razočarano pobesil ramena in se prenehal premikati po mačje.

»Pomagaj mi najti ostale,« je rekel. To bi sicer bilo proti pravilom igre, a ker je bil Tonček moj najboljši prijatelj, sem mu malo pomagal.

»Franci je tam, za vrati!« sem polglasno rekel in z glavo pomignil proti vratom v glavni hodnik. Tonček se je naredil kakor, da ni nič. Potem se je spet pričel po mačje plaziti proti vratom. Franci je videl, da ga bo odkril in je stekel. Upal je, da bo lahko nadoknadil korak ali dva prednosti, ki jo je imel Tonček pred njim.

Stekel je tudi Tonček. Dvorišče je bilo prekratko za Francijevo namero in Tonček je prvi s plosko dlanjo udaril po zidu.

»En, dva tri za Francija!« je zaklical. Zdaj je bilo jasno, da v naslednji rundi miži Franci. A Tonček je moral najti še Ireno in Jožeta. Lahko bi se sicer kar sama pokazala, a čar je bil v tem, da se najde vse udeležence v igri.

Vendar se igra ni dobro končala. S stopnic, ki vodijo v klet, se je zaslišal prepir med Jožetom in Ireno. Kaj je bil povod za vse skupaj, ne vem. A slišal sem Irenin glas:

»Daj sem!«

»Ne dam!« je trmoglavil Jože.

»Pusti me pri miru,« je zavrnila Irena. »Vrni mi!«

Potem je nekaj zažvenketalo po kamnitih stopnicah. Stekli smo tja. Irena je nekaj pobrala s tal. Videl sem, da je vsa razmršena. Očitno je bilo to, kar je tako uporno zahtevala, njena lasna sponka. Obstali smo na vrhu stopnic. Irena je zrla v tla, Jože pa je pred nami dobil še dodaten pogum in jo je začel dražiti:

»Pika Nogavička ima rdeča lička ...« Irena je še bolj sklonila glavo. Sklenil sem, da bom nekaj naredil. Kajti v meni je naraščala jeza, še posebej, ker je bila tarča moja Irena. In vsi smo vedeli, da se lahko zbadljivka konča tudi na prepovedano besedo pička. Bilo nam je popolnoma jasno, da jo bo Jože uporabil, če bo le dobil priliko. Jože je bil najmočnejši med nami, zato se ga je bilo potrebno lotiti z zvijačo in ne s pestmi. A prvi se je vmešal Franci:

»Pusti jo na miru!« je odsekano rekel. Irena se je takrat zganila in preskočila dve stopnici do nas. Obregnila se je ob Tončka, ki ji je bil napoti. Videl sem, da ji po licih tečejo solze. Stekla je po stopnicah domov v prvo nadstropje. To je dalo krila mojemu pogumu. Spomnil sem se pesmi zbadljivke, ki sem jo pred nekaj dnevi prebral in začel deklamirati:

»Jože ima tri kože, prvo obleče, drugo sleče, tretjo pa za sabo vleče.«

Pri tem sem zadnjo rimo v vsaki kitici še posebej trdo zabil. Jožeta je to tako razbesnelo, da je postal rdeč v obraz. Skočil je name. Pod njegovim naletom sem padel. A še preden se me je lotil s pestmi, sta posegla vmes Franci in Tonček. S skupnimi močmi smo ga obvladali. Utrpel sem le raztrgane štrampole in nekaj modric. A kaj bi, premagali smo Jožeta, ki nas je do takrat tolikokrat dražil. Ko je bil potem v naši družbi, je bil vedno pohleven. A v šoli in do drugih se je še vedno petelinil.

Takrat smo otroci nosili dolge pletene nogavice, ki so jim po domače rekli štrampole. Čez nje smo oblekli kratke hlače z naramnicami, ki so bile prekrizane na zadnji strani. Nogavice so bile tople. Imele pa so slabo stran, da so se raztegnile in se pričele ovijati okrog nog kot špageti. A daleč najslabša njihova lastnost je bila, da so se raztrgale ob vsakem padcu, ob vsaki veji, ko si plezal na drevo. Dovolj je bilo, da si šel mimo lesene ograje in že jih je kakšna trska

raztrgala. Trgale so se kot za stavo, pravzaprav so bile kar naprej raztrgane. Vedno je bila huda ura pri hiši, ko sem prišel domov z raztrganimi štramplici.

Tisti dan me mama ni preveč spraševala, kaj se je zgodilo, da imam modrice in raztrgane nogavice. Iz mojih odgovorov je razbrala, da ji ne želim povedati, kaj se je zgodilo. Zvečer, ko sem šel spat, me je vprašala, kaj je bilo. Vse sem ji povedal.

»Dobro si ravnal,« je rekla. »A tudi Jožeta moraš razumeti. Želi si, da bi vam bil dober prijatelj.«

»Zakaj se potem tako grobo obnaša?« sem protestiral.

»Očeta ni doma, mama skrbi sama zanj kolikor more. A kljub temu se čuti prizadet.«

»Zakaj je prizadet?«

»Vi vsi imate očeta, on pa ga vidi le tu in tam. Zato se počuti manjvrednega in skuša s svojimi dejanji povedati, da je boljši in pomembnejši,« je pojasnila mama.

Zamislil sem se in vprašal:

»Kje pa je njegov oče?«

»V Nemčiji, gastarbajter je,« je rekla mama.

»Kaj je to 'gastarbajter'?« sem vprašal.

Tisti večer sem tako izvedel, da je veliko ljudi odšlo v Nemčijo na delo. Ker je bilo v Jugoslaviji premalo dela za vse. Da so odšli v Nemčijo kljub temu, da so Nemci okupirali Jugoslavijo. Izvedel sem, da je potrebno zato Nemcem oprostiti, a ne pozabiti. Da so zdaj drugačni časi in se jim je potrebno prilagoditi. A zato trpijo razdvojene družine in marsikdo se zato loči in potem gresta starša vsak svojo pot. Mama je povedala še veliko več.

»Ali zato Jožetov oče tako redko pride?« sem naposled vprašal.

»Zato! Ko pride pogledati Jožeta, mu kupi drage igračke...« Mama je zavzdihnila in se zamislila. Rekel sem:

»Jaz bi raje imel očeta, kakor pa drage igrače.« Ko sem to rekel, sem razumel, kaj mi je mama želela povedati.

»No, zdaj pa le zaspi...,« je rekla, vstala s postelje in me pokrila. Razmišljal sem in sem bil vesel, da je oče doma in ni gastarbajter, ki bi ga videl mogoče enkrat ali dvakrat na leto.

PREMIKAČA VAGONOV

Z dedkom sva bila oblečena in pripravljena za pot na tržnico.

»Imata vse, kar potrebujeta? Cekar? Denarnico?« je strogo spraševala babica.

»Martinka, vse imava,« je blago rekel dedek.

»Babica, glej, jaz nosim cekar,« sem rekel.

»Listek imaš tudi, Tone?« je vrtala babica naprej. Dedek ga je potegnil iz žepa in ji ga pokazal.

»Tudi listek imam,« je rekel.

»No, dobro,« je zagodrnjala. Stopila sva po stopnicah do vhodnih vrat. Iz kuhinje sva zaslišala še njen zadnji napotek:

»Pa nikar mi zopet ne postopajta po železniški postaji!« Dedek se je obrnil in zaklical nazaj:

»Ne bova, Martinka, ne bova! Na tržnico greva in takoj nazaj!« Pri tem je na hrbtu prekrizal kazalec in sredinec leve roke ter mi pomežiknil.

Stopala sva hitro po pločniku, kolikor so zmogle moje kratke noge. A ne na tržnico, temveč naravnost na železniško postajo. Tržnica bo že kasneje prišla na vrsto. Dedek Anton je bil upokojen železničar. A če je le nanesla prilika, je šel na postajo pozdraviti svoje stare sodelavce. Lahko sem šel z njim pod pogojem, da ga ne izdam babici. Rade volje sem pristal na to, saj me je dedek peljal gledati vlake. Pa ne samo to, z njim sem bil v ranžirni postaji in videl, kako premikajo kretnice. A ta dan me je čakalo posebno presenečenje.

Ko sva prispela, je bila postaja prazna. Na njej ni bilo nobenega vlaka. Progovni delavci so nekaj popravljali na enem od bolj oddaljenih tirov in nekaj železničarjev je hitelo v razne smeri. Dedek je malo nestrpno pogledoval na uro in potem po tirih. Čez nekaj časa je pripeljala mala rdeča dizel lokomotiva.

»To je premikačica, ne, dedi?« sem strokovno vprašal.

»Res je!« je potrnil dedek. Ko se je ustavila, je rekel:

»No, pridi zdaj!«

»Kam greva?« sem vprašal s široko razprtimi očmi.

»Peljat se z lokomotivo,« se je dedek skrivnostno nasmehnil. Strojvodja se je nagnil skozi okno lokomotive, pomahal mojemu dedku, se ozrl gor in dol po peronu, odprl vrata in rekel:

»Hitro gor, da vaju kdo ne vidi!«

Strojvodja me je kar za roke potegnil na lokomotivo, dedek pa je sam splezal po lestvici v kabino. Ko je zaprl vrata, je strojvodja z roko pomignil dedku.

»Pojdita na ono stran, odpravnik vlakov prihaja.«

Dedek je sedel na sedež in me vzela na kolena. Tako naju nihče s postaje ni mogel videti. Slišal sem, kako se strojvodja pogovarja z nekom na postaji. Potem je tisti zapiskal in lokomotiva se je premaknila. Odpeljali smo se proti severnemu delu postaje. Ko so se skoraj vsi tiri združili v dva, se je lokomotiva ustavila. Dedek mi je med potjo razlagal, kaj se dogaja in kako poteka premikanje vlakov.

Na glavni postaji smo pobrali tri tovarne vagone in jih odpeljali čez reko Dravo na drugo stran do tovarne postaje. Vagone smo priključili na daljšo tovorno kompozicijo. Potem smo se brez vagonov spet odpeljali nazaj na glavno postajo.

Izstopila sva, ko se je strojvodja prepričal, da je »zrak čist«. Tako je vsaj rekel. Rdeča dizel lokomotiva je odpeljala, sam pa še vedno nisem mogel verjeti, da sem se peljal z lokomotivo kot kakšen strojvodja.

Med potjo do tržnice mi je dedek rekel:

»Glej, da me ne izdaš babici!«

»Ne bom te! Ampak, mami in očku pa lahko povem, ali ne?« Kaj bi bila taka avantura, če bi ne mogel nikomur zaupati svojega doživetja!

»Ja, njima pa lahko!« Seveda, saj se je dedek z njima že vse v naprej dogovoril, kot se je s svojimi železničarskimi kolegi.

SONCE NA LICU

Minilo je še eno šolsko leto in pričelo se je tretje. V tem me je čakala velikanska sprememba. A še pred tem, oktobra na začetku pouka, se je zgodilo nekaj pomembnega ...

Jesen je bila zelo lepa in sončna. Tako smo se otroci še vedno veliko igrali na prostem.

V topli in sončni oktobrski nedelji smo se znova skrivali. Tokrat sva se z Ireno, ki je sedaj hodila v peti razred, skrila skupaj v eno izmed odprtih kleti. To je bila že peta ali šesta runda in vsi smo bili čez in čez pokriti s premogovim prahom, saj smo se v glavnem skrivali v kleti.

Sedela sva na robu zbitih desk, ki so zapirale pot premogu, da se ni mogel rzsuti po vsem kletnem boks. Slišala sva, kako naju iščejo.

»Kaj, če bi ...?« sem zašepetal.

»Psst!« je rekla Irena in dala prst na usta. »Tiho bodi, naj naju kar iščejo!«

»Zaprl bom vrata,« sem rekel.

»Ja, daj!« je rekla Irena. Po prstih sem stopil do kletnih vrat, ki so bila narejena iz lesenih prečk in obita s starim kartonom, da se ni moglo videti v kletni boks. Ko sem jih zapiral, so vrata zaškripala. Prisluhnil sem, če je kaj narobe. Nihče ni slišal škripanja. Zaprl sem vrata do konca in spet sedel poleg Irene.

»Zdaj naju bodo težko našli,« sem rekel.

»Ne govori toliko!« je rekla Irena. Utihnil sem. Potem sem zaslišal, kako se Franci počasi plazi po kletnem hodniku med boksi. Stopal je mimo najinega boksa. Na ozkem pasu med steno in vrati ni bil nabit karton in tam skozi bi naju lahko opazil. A se je ozrl na drugo stran.

Zadrževala sva dih, dokler se ni oddaljil do konca hodnika in splezal po drči na dvorišče. Oddihovala sva se in takrat sem se zavedel, da sva se nevede stisnila drug k drugemu. Srce mi je začelo divje biti in potem sem naredil to, kar sem si že dolgo želel. Pritisnil sem poljub na njeno premogasto lice.

Odskočila je in se obrnila proti meni.

»Ne poljubljam se z mlajšimi od mene!« je trdo pribila. Skrušeno sem obsedel in sklonil pogled. Slišal sem vhodna vrata v boks, ki so zacvilila. Dvignil sem pogled in zajeceljal:

»Irena, jaz ...!« A sem utihnil. Stala je tam in skozi nizko kletno okno je nanjo padala sončna svetloba zahajajočega sonca. Ker je padala skozi grmovje in drevje v parku na drugi strani ulice, je svetloba nežno migljala, kakor so migljale veje in preostali listi v jesenskem večernem vetrcu. V svetlobnem žarku je plesalo na milijone premogovih prahcev, ki jih je dvignila s tal. Na njenih ustnicah se je zarisal čudovit nasmeh, ki se je razlezel čez lica, čez nos, čez njene pegice, čez ves njen obraz vse do njenih rjavih oči.

Potem si je z roko po indijansko zakrila oči pred bleščečim soncem. Ko sem se dvignil in stopil proti njej, je rekla:

»Zdaj pa grem!« Stekla je po hodniku do drče in splezala na dvorišče. Kot omamljen sem počasi splezal za njo.

Po tistem se je toplo vreme končalo in v novembru je padlo veliko snega. Irene skoraj nisem več videl. Še manj je bila prilika, da bi bil na samem z njo. Februarja, med zimskimi šolskimi počitnicami, smo se preselili na drugo stran mesta.

Od moje prve Irene se nisem nikoli prav poslovil.

< ◇ ◇ ◇ >